

JONO JAKNAVIČIAUS EVANGELIJOS XVIII A. PABAIGOJE

Peržiūrėjus neseniai Lietuvių katalikų mokslo akademijos išleistus Breslaujos, Pabaisko ir Ukmergės dekanatų 1782–1784 m. vizitacijos, atliktos Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio nurodymu, aktus, išryškėja nemaža įdomių duomenų apie Jono Jaknavičiaus *Evangelijų* naudojimą to meto bažnyčiose.

Kaip anuomet buvo įprasta, *Evangelijų* pavadinimas vizitacijos aktuose rašomas sutrumpintai ir netiksliai, o tai kelia tam tikro neaiškumo ir abejonių.

Apypilnis, kad ir netikslus, pavadinimas *Ewange(i)eliczka polska i litewska* įrašytas šių vietovių vizitacijos aktuose: Alanta, Apytalaukis, Balninkai, Daugėliškis, Šešuoliai, Tauragnai, Žeimiai ir Žemaitkiemis. Yra dar variantas *Ewangeliczka polska z litewską*: Kuktiškės, Vidžiai, Zarasai (Suvieko filija). Kodėl vartojama mažybiniė forma *ewangeliczka*, galima tik spėlioti.

Tačiau ypač dažnai randame vienažodį įrašą *Ewang(i)eliczka* arba dgs. *Ewang(i)eliczki*: Adutiškis, Anykščiai, Apsas (3 egz.), Breslauja (net 5 egz.), Čiobiškis, Deltuva, Drūkšiai (2 egz.), Dubingiai, Gelvonai (2 egz.), Giedraičiai, Ikaznė, Inturkė, Joniškis (Pabaisko dekanatas), Kavarskas (2 egz.), Kuktiškės, Kurkliai (2 egz.), Labanoras, Lyduokiai, Miorai, Musninkai, Molėtai, Naujamiestis, Palūšė, Pašaminė (Breslaujos dekanatas), Pumpėnai, Račkiškė (Breslaujos dekanatas), Raguva, Ramygala (2 egz.), Salakas (2 egz.), Senasis Panevėžys (Ukmergės dekanatas), Skiemonys, Šėta, Smalvos, Strūnaitis (2 egz.), Širvintos, Taurapilis (Breslaujos dekanatas), Tverėčius, Ukmergė (2 egz.), Upininkai, Vadokliai, Vidiškiai (Ukmergės dekanatas) ir Zarasai. Prie kai kurių įrašų pažymėta, kad tai nauja (pvz., Skiemonys) arba kad sena knyga (Čiobiškis, Giedraičiai, Salakas ir kt.). Sunku pasakyti, ar turėtas omenyje knygos susidėvėjimo laipsnis ar leidimo senumas.

Iš pateikto vietovių sąrašo matyti, kad Jaknavičiaus *Evangelijos* naudotos ir ten, kur vėliau įsigalėjo lenkų kalba (pvz., Dubingiai, Giedraičiai, Inturkė), net už Lietuvos Respublikos ribų (Apsas, Breslauja – po kelis egzempliorius, Drūkšiai, Ikaznė, Miorai...). Visur ten kunigai be jų, matyt, neišsiversdavo.

Tradicija Jaknavičiaus *Evangelijų* pavadinimą trumpinti žodžiu *Ewangeliczka* (*Ewangeliczki*) galėjo būti paveldėta iš senesnių laikų. Prieš šimtą metų Žemaičių vyskupo

Kazimiero Paco vizitacijos aktuose irgi neretai randame įrašyta *Ewangeliczki* (pvz., Alsėdžiai, Betygala, Kelmė – 2 egz.), kartą – *Ewangelijki male* (Radviliškis) šalia ilgesnių pavadinimų *Ewangeliczka polska i litewska* (Žeimiai), *Ewangeliczki polskie y litewskie* (Tryškiai), *Ewangeliczki polskie z litewskim* (Baisogala) ir *Ewangelijki polskie y litewskie* (Žagarė), taip pat lotyniškai *Liber evangeliorum, idiomate polonico et samogitico* (Lygumai). Prie pastarojo įrašo yra dar ir kitas: *Rosarium idiomate samogitico* – turbūt verstina *Rožių sodas žemaičių kalba*. Kokia tai knyga? Žodiu *samogitica*, matyt, vadintas ano meto Žemaitijos reikalams naudotas lietuvių rašomosios kalbos variantas, kuriam pradžią davė dabartinės vidurio Lietuvos žemumų tarmė.

Sunku pasakyti, ar iš tikrųjų visais nurodytais atvejais trumpinys *Ewangeliczka* (*Ewangeliczki*) žymi Jaknavičiaus *Evangelijas*. Abejotina dėl ankstyvųjų Žemaičių vyskupijos vizitacijos aktų, nes ten yra ir *Ewangeliczki polskie* – praleista *i litewskie*: ar tai lenkiška evangelijų knyga? (Užventyje). Vietoje *Ewangeliczki* pasitaiko *Evan(g) elijki* (Pakruojyje, Pušale). Šiaip jau lotyniška ar lenkiška evangelijų knyga įvardijama *Liber evangeliorum* (pvz., Smilgiuose, Vilkiyoje).

Kaip ten bebūtų, nėra abejonės, kad Jaknavičiaus *Evangelijos* XVIII a. pabaigoje dar buvo labai reikalinga ir plačiai naudojama knyga. Be jos kunigai, ypač prastai mokėję ar visai nemokėję lietuvių kalbos, išsiversti negalėdavo. Tai matyti iš peržiūrėtų vizitacijos aktų. Vaizdas dar labiau išryškėtų peržiūrėjus rankraštinius vizitacijų aktus, kurių išliko daug. Tačiau jie šio straipsnio autoriui dėl sušlubavusios sveikatos nebuvo pasiekiami. Tai turės padaryti ateities tyrėjai.

Džiugu, kad LKMA tęsia vyskupo Ignoto Masalskio organizuotos vizitacijos akcijos dokumentų publikavimą. Jau spausdinamas Kauno dekanato dokumentų rinkinys. Planuojama leisti ir kitus, ne vien vyskupo Masalskio, dokumentus.

ŠALTINIAI

Breslaujos dekanato vizitacija 1782–1783 m., atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio parėdymu (Lietuvos istorijos šaltiniai 7), par. Romualdas Firkovičius. Vilnius: Katalikų akademija, 2008.

Pabaisko dekanato vizitacija 1782–1784 m., atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio parėdymu (Lietuvos istorijos šaltiniai 9), par. Algirdas Antanas Baliulis. Vilnius: Katalikų akademija, 2010.

Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m., atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio parėdymu (Lietuvos istorijos šaltiniai 8), par. Sigitas Jegelevičius. Vilnius: Katalikų akademija, 2009.

Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. sudaryti vizitacijų aktai (Lietuvos istorijos šaltiniai 10), par. Mindaugas Paknys. Vilnius: Katalikų akademija, 2011.